

TÜRKİYE SİĞİRCİLİK İŞLETMELERİNİN YAPISI VE GELECEĞİN SİĞİRCİLİK İŞLETMELERİ

*Numan AKMAN¹ Erdoğan TUNCEL² Naci TÜZEMEN³
Selahattin KUMLU⁴ Muhittin ÖZDER⁵ Zafer ULUTAŞ⁶*

GİRİŞ

Dünyada her geçen gün daha fazla insan açlıkla karşı karşıya kalmaktadır. İçinde bulunduğumuz bilgi ve iletişim çağı, açlığa gerçek anlamda çare üretmese de, açlıkla ilgili istatistiklerin toplanması ve duyurulmasını daha kolay kılmıştır. FAO'nun 19 Haziran 2009 tarihli basın bildirisine⁷ göre 2009 yılında Dünya'da aç insanların sayısı bir milyar yirmi milyona ulaşacaktır. Bu, Türkiye nüfusunun 15 katı veya ABD, AB(27), Rusya Federasyonu ve Türkiye nüfusları toplamı kadar insan demektir.

Açlık beklendiği ve bilindiği üzere dünyanın her bölgesini aynı şiddetle etkilememekte, özellikle Asya ve Afrika kıtalarında yoğunlaşmaktadır. Bunları Latin Amerika ve Karaipler izlemektedir. Açlıkla karşı karşıya olan insan sayısının 1995-1997 de 825 milyon, 2000-2002'de 857 milyon, 2004-2006'da 973 milyon ve nihayet 2009 yılında bir milyarı aşacağı kabul edilmesi, bu sorunun çözümünü hedefleyen toplantılar ve etkinliklerin artmasına neden olmuştur. Yukarıda verilen rakamlardan da anlaşılacağı gibi açlık sorunu her geçen gün ağırlaşmakta ve daha çok insanı etkisi altına almaktadır.

FAO verilerine göre sürekli olarak günlük minimum ihtiyacının altında enerji sağlayacak seviyede besin tüketebilen ve bu nedenle de kabul edilebilir ağırlık ve boy uzunluğuna ulaşamayan bir milyarı aşkın insandan sadece 15 milyonu gelişmiş ülkelerde bulunacaktır. Aç nüfusun en fazla olduğu bölge 642 milyon ile Asya-Pasifik olacak, bunu 265 milyon ile Afrika kıtası izleyecektir. Latin-Amerika ve Karaiplerdeki aç insanların sayısının ise 53 milyon kadar olacağı tahmin edilmektedir.

İnsanlar için yeterli beslenmenin tek ölçüsü günlük enerji ve protein tüketimi değildir. Özellikle beslenme kalitesi açısından enerji ve proteinin hangi besin kaynaklarından sağlandığı da önem taşır. Türkiye'de kişi başına günlük protein tüketimi 96 gram kadardır. Bu değer kişi başına protein üretimi bakımından Türkiye'yi dünya ülkeleri arasında 33. sıraya taşımaktadır. Fakat hayvansal besinlerden sağlanan protein esas alındığında, 2003-2005 dönemi değerleriyle, kişi başına tüketimin yaklaşık 26 gram olduğu Türkiye, 176 ülke içerisinde 135. sıraya gerilemektedir⁸. Dünya sıralamasındaki bu yer Türkiye'nin hayvansal protein üretimindeki yetersizliğini, dolayısıyla da beslenme kalitesine ilişkin sorunu en kısa yoldan anlatmaktadır.

Türkiye'de hayvansal protein üretimine katkıda bulunan ürünler süt, et ve yumurtadır. Kişi başına 26 gram kadar olan hayvansal protein üretiminin %35'i (9,1g) etten, %51'si (13,2 g) sütten ve %14'ü (3,6 g) yumurtadan sağlanmaktadır. Bu değerler Türkiye hayvansal protein üretiminde sütün rolü ve önemini açık biçimde ortaya koymaktadır⁷.

Türkiye'de süt üretiminin önemli kaynağı sığırdır. Sığırın toplam süt üretimindeki payı TÜİK verilerinden yaklaşık %92 olarak hesaplanmaktadır. Bu değer AB (27) ve Dünya için sırasıyla %98.0 ve %83.5'tir⁹.

Sığırdan sağlanan tek besin maddesi elbette süt değildir. Sığır dünya et üretiminin yaklaşık %22'sini, AB(27) et üretiminin de %19'unu üretir (FAO). Bu oran Türkiye için %33 civarında hesaplanabilir. Domuz eti de dahil edilerek kırmızı et üretimi söz konusu olduğunda Dünya ve AB(27) et üretiminde sığırın payı sırasıyla %34,8 ve %25,4'tür⁸. Domuz eti dışarıda tutulursa kırmızı et üretiminde sığırın payının, domuz eti üretimi olmayan Türkiye'de %75 civarında iken Dünya'da %77,3, AB(27)'de ise %87,5 kadar olduğu hesaplanabilmektedir.

¹ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümü, ANKARA

² Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümü, BURSA

³ Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümü, ERZURUM

⁴ Prof. Dr., Antalya Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümü, ANTALYA

⁵ Prof. Dr., Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümü, TEKİRDAĞ

⁶ Prof. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümü, TOKAT

⁷ <http://www.fao.org/news/story/en/item/20568/icode/>

⁸ <http://www.fao.org/economic/ess/food-security-statistics/en/>

⁹ <http://faostat.fao.org/site/569/default.aspx#ancor>

TÜRKİYE SIĞIRCILIĞININ DÜNYADAKİ YERİ

Türkiye siğir sayısı ve siğırdan elde edilen üretim miktarları açısından dünya ülkeleri arasında ön sıralarda yer almaktadır. Örneğın yaklaşık 11 milyon baş siğir varlığı ile dünya ülkeleri arasında 25., AB(27) ülkeleri arasında da üçüncü sıradadır. İnek sütü ve siğir eti üretimi bakımından dünya sıralamasındaki yeri sırasıyla 12 ve 26'dır. AB(27) ülkeleri arasında ise 5. ve 7. sırayı almaktadır. İnek başına süt verimi ve siğir başına karkas ağırlığı söz konusu olduğunda durum bir hayli farklılaşmakta ve Türkiye dünya sıralamasında oldukça gerilere, 60. ve 52. Sıralara, inmektedir. AB(27) ülkeleri içerisinde ortalama süt verimi Türkiye'den daha düşük ülke yoktur. Ama karkas ağırlığı söz konusu olduğunda Türkiye'nin gerisinde kalan altı ülke (Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Estonya, Hollanda ve Yunanistan) vardır.

GEÇMİŞTE SIĞIRCILIĞIN ALGILANIŞI

Türkiye siğir varlığı bakımından zaman içerisinde önemli dalgalanmalar yaşamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze siğir sayısı önce artmış, daha sonra bir azalma sürecine girmiştir. Resmi kayıtlara bakılarak son yıllarda sayının neredeyse korunduğunu söylemek mümkündür.

Cumhuriyetin ilk yıllarında siğircılıktan beklenenler, beklentileri karşılayacak verim seviyeleri ve işletme tipleri elbette günümüzdekinden farklı olmuştur. Her şeyden önce siğirin temel ürünlerinden biri olan sütün toplanması, işlenmesi ve süt ürünlerinin pazarlanması faaliyetleri bugünküne hemen hiç benzememektedir. Kuruluştan itibaren uzun süre süt ürünlerinin üretimi düşük, süt işleme üniteleri küçük ve yerel, pazarlama ağı oldukça sınırlı kalmıştır.

Tarımda makineleşmenin düşük olduğu, henüz "her kapıda bir traktör var" şikayetinin yoğunlaşmadığı yıllarda, siğirin önemli sayılan fonksiyonlarından birisi de tarıma işgücü sağlamak olmuştur. O dönemlerde siğir varlığı içerisinde öküzün payı önemli bir yer tutarken, öküz olarak kullanılabilen bazı genotipler de değerli sayılmışlardır.

Türkiye'de başta siğir olmak üzere birçok türde verim seviyesinin düşüklüğü Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren sorun olarak algılanmaya başlanmış ve bu olumsuzluğu gidermek için çeşitli yollar aranmıştır. Örneğın Cumhuriyetin kuruluşundan iki yıl sonra ilk siğir ithalatı yapılmış, üç yıl sonra yani **1926 yılında "İslah-ı Hayvanat Kanunu"** ismiyle bir kanun çıkarılmıştır. *Bu* kanunun numarası 904, yayımlandığı Resmi Gazetenin sayısı da 407'dir. Yani Cumhuriyetin ilk işlerinden biri adı hayvan ıslahı olan bir kanun çıkarmak olmuş ve bu kanunun mesela 14. maddesinde her köyde en az bir damızlık boğanın bulundurulması hükme bağlanmıştır. Kanunda damızlıklara hiçbir şekilde el konulamayacağı, ithal edilecek damızlıklardan gümrük vergisi alınmayacağı gibi hükümler de yer almıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yapılan çalışmaların siğırlardan sağlanan üretimi artırmaya mutlaka katkısı olmuştur. Ama sektörde hızlı ve dikkat çekici değişiklikler son yıllarda gerçekleşmiştir ve bu değişim devam etmektedir.

Türkiye'de siğir yetiştiriciliğini iyileştirme amaçlı faaliyetler hemen her dönem önemsenmiş ve siğircılık diğer hayvansal üretim dallarına göre daha önde tutulmuştur. Bunda siğirin süt ve et üretmedeki önemi yanında, ürünlerinin ülke içi ve ülkeler arası ticarete önemli bir yer tutması ile siğirin entansif üretime yatkınlığının da payı olduğu düşünölmelidir. Gerçekten de siğir memeliler içerisinde entansif üretime en yatkın tür olarak dikkat çekmekte ve pek çok ülkede entansifleşme sürecinde tavuktan sonra ikinci sırayı almaktadır. Türkiye'de de bu durum tüm açıklığı ile görölmeye başlanmış, çok uzun yıllar büyük ölçüde ekstansif koşullarda sürdürölen siğircılık faaliyetlerine, artık yarı entansif ve entansif üretim tarzı egemen olmaya başlamıştır.

SIĞIRDAN SAĞLANAN ÜRETİMİ ETKİLEYEN TEMEL UNSURLAR

Hayvansal üretimin bir sistem içerisinde gerçekleştirildiğı kabul edildiğinde, üretime etkili bütün faktörleri bu sistemin unsurları olarak değerlendirmek gerekir. Böyle bir değerlendirme örneğın, yıllık yağış miktarı, ürün fiyatları, dış ticaret düzenlemeleri gibi, ilk başta birbiri ile pek de ilişkili görölmeyen, çok sayıda faktörün alt alta sıralanmasını gerektirir. Fakat siğırdan sağlanan üretimi etkileyen pek çok unsur arasında; bilgi, istikrarlı bir piyasa, yem üretimi, hayvan sağlığı, nitelikli damızlık üretimi, işletme sermayesi ve örgütlenmenin ilk sıralarda yer alacağı kolayca kabul edilebilir. Bu tebliğde söz konusu faktörler ayrıntılı biçimde ele alınmayacak, sadece gerekli görölen bölümlerde kısa bilgiler verilecektir. Hayvan sayısı, genotipler ve işletme yapılarına ise mevcut durum alt başlığında değinilecektir.

TÜRKİYE'NİN SIĞIRCILIK SEKTÖRÜNDEN BEKLENTİSİ NEDİR?

Türkiye'nin sığircılık sektöründen beklentisi öncelikle süt ve et üretimidir. Sayılabilecek diğer yararlar ve beklentiler süt ve et üretiminin dolaylı sonuçlarıdır. Bugün gerçekleştirildiği varsayılan süt üretimi yaklaşık 12,2 milyon ton olup, bunun 11,2 milyon tonu sığırdan sağlanmaktadır. Bir başka ifadeyle toplam üretimin %91,9'u sığırdan elde edilmektedir. Bu oran 1980 yılında %77,9, 1990 yılında %82,8 ve 2000 yılında %89,2 olmuştur¹⁰. Önümüzdeki yıllarda sığırın payının biraz daha artması, eğer koyun ve keçinin süt üretiminden çekilmesi önlenemezse, kısa sürede %95-%98 seviyelerine ulaşması beklenmelidir. Yalnız Türkiye'de sığırın payının bu yolla artması arzulan bir gelişme olmamalıdır.

Daha önce belirtildiği gibi Türkiye'de kişi başına hayvansal protein tüketimi 26 gram civarındadır ve bunun yarısından biraz fazlası süttten sağlanmaktadır. Bir başka ifadeyle hayvansal protein üretiminin %51'i süt kaynaklıdır. Bu oran dünya için yaklaşık % 26, Avrupa için % 34 olarak hesaplanabilir¹¹. Türkiye'de bu gün geçerli olan kompozisyonun yakın gelecekte önemli ölçüde değişmesi beklenmemelidir. Yani önümüzdeki yıllarda da toplam hayvansal protein üretiminde süttün payı % 50 civarında olacaktır. Böyle bir öngöründen hareket edilerek Türkiye'nin toplam süt üretiminin en az ne kadar olması gerektiği konusunda bir tahmin yapılabilir. Tahminin sağlıklı olması için gereken diğer unsurlar nüfus ile kişi başına öngörülen hayvansal protein miktarıdır. Türkiye'de kişi başına hayvansal protein üretimi, 2008 yılı değerleri ile, 27,5 gram civarında hesaplanmaktadır¹². İlerleme ve vatandaşlarına çağdaş bir beslenme düzeyini uygun görme iddiasında olan Türkiye'de bu değerlerin kısa sürede, örneğin 2020 yılında hiç olmazsa 40-45 grama çıkarılması hedeflenmelidir. Bu hedefi yüksek bulanlara kişi başına tüketimin, örneğin AB(15)'te 65,3 gram, ABD'de ise 73,7 gram olduğunu hatırlatmak yararlı olacaktır.

Özetle; Türkiye 10-12 yıl içerisinde kişi başına hayvansal protein üretimini 40 grama çıkaracak ve bunun %50'si de süttten sağlanacak ise, tüketime sunulacak süt üretiminin yaklaşık 18 milyon ton¹³ civarına ulaştırılması gerekecektir. Sektörün süt üretim ayağının hiç olmazsa bu seviyede bir süt üretimi gerçekleştirmek üzere tasarlanması yerinde olur. Elbette böyle bir yaklaşım, öncelikle bugünkü durumun ne olduğunu ve gelişme yönlerini bilmeyi de gerekli kılmaktadır.

Türkiye'de sığırlardan elde edilen diğer temel ürün sığır etidir. Sığır eti üretimi Türkiye için her geçen yıl daha önemli olmakta, buna karşılık dünyanın önemli sığır üreticilerinin tamamına yakını da, sığır eti satabilecekleri pazarlar aramaktadırlar.

Türkiye'nin toplam et üretiminde, Müslümanların çoğunlukta oldukları birçok ülkede olduğu gibi, kanatlı eti üretimi ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de kanatlı etinin toplam üretimdeki payı %55 civarındadır. Bunun belki bir miktar daha artması beklenebilir. Ama Türkiye'nin toplam et üretiminde kırmızı etin payının %30-35'in altına inmesi de beklenmemelidir.

Türkiye'de sığır eti üretiminin kaynağı, özel koşullar dışında, süttü ve kombine verimli ırklardır. Kısa sürede bu durumda olağanüstü bir değişim de beklenmemelidir. Ancak mera koşulları yeterli ve yem fiyatlarının düşük olduğu üretim sistemlerinde belki etçi ırktan sığırların yetiştiriciliği yapılabilir. Yalnız Türkiye'de bu koşullara sahip geniş üretim alanlarının bulunabileceğini ileri sürmek pek mümkün değildir. Bu noktada Türkiye'ye etçi ırkların ilk defa 1958 yılında ithal edildiğini, ama yayılma alanı bulamadığını hatırlamakta da yarar vardır. Etçi ırktan sığır yetiştiriciliğine başlayan, ama henüz faaliyetlerini gerçekçi biçimde değerlendirmeye imkan verecek veriler elde edememiş olan birkaç işletmenin, önümüzdeki 5-7 yıl içerisindeki performansları bu konuda daha güvenilir yargıların oluşmasına imkan verecektir. Ama Türkiye'de yaygın olan besi sistemi ve mera varlığı dikkate alındığında, etçi ırkların, örneğin günümüzde çok sözü edilen Angus ırkının yetiştiriciliği yaygınlaşamayacaktır. Yüksek üretim maliyetinin yüksek karkas fiyatı ile karşılanabileceği beklentisi içinde olan yatırımcıların, gerçek üreticileri borçlandırılarak bu alana çekmelerine imkan sağlanmamalı, izin verilmemelidir. Benzer şekilde, örneğin ABD'den dana getirilerek Türkiye'de besiyeye alınması girişimleri de desteklenmemelidir.

Türkiye'de etçi ırk yetiştiriciliğinin yaygınlaşmayacağını söylemek, bu genotiplerden yararlanılmayacağı anlamına gelmez. Özellikle gebe düve talebinde ve buna bağlı olarak fiyatlarda bir gerileme olduğunda, süttü işletmelerin bir kısmının ineklerini dönem dönem etçi ırklardan gebe bırakmaları söz konusu olabilecektir. Aynı şekilde melez genotipler ve yerli ırktan sürülerin sahipleri de

¹⁰ http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=46&ust_id=13

¹¹ <http://faostat.fao.org/site/610/default.aspx#ancor>

¹² <http://www.dsymb.org.tr/filesandimages/file/excel/projeksiyon.xls>

¹³ Nüfus 80 milyon ve süttün ortalama protein oranı %3,25 kabul edilerek hesaplanmıştır

bu yola başvurarak, doğacak erkek ve dişilerin daha nitelikli et üretim hayvanı olmalarına imkan yaratabileceklerdir. Ama Türkiye’de sığırcılığın yönünü belirlemede tek başına etçilik özelliği öne çıkmayacak, sığır eti üretimi hemen daima sütü izleyecektir. Bu bakış açısı, sığır eti üretiminin süt üretimine bağlı olarak tahmin edilmesine bir zemin yaratabilir.

Daha önce de belirtildiği gibi, yaklaşık 10 yıl içerisinde, Türkiye’nin sığırdan sağladığı süt üretiminin, buzağuların içmesi beklenen yaklaşık bir milyon ton süt de dikkate alınır, hiç olmazsa, 19 milyon ton civarına çıkması beklenmelidir. İnek başına ortalama süt verimi 4000 kg’a çıkarılır, bu miktar üretimin 4 750 000 baş inekten sağlanabileceği hesaplanır. Bu sayıda ineği olan bir popülasyonun büyüklüğü, her yaş grubu dikkate alındığında, yaklaşık 12-13 milyon baş sığır olacaktır. Şayet Türkiye’nin 2020 yılında 12,5 milyon baş sığır varlığına sahip olacağı öngörülürse, her yıl et üretimi amacıyla kesilecek hayvan sayısının da 4 milyon başı pek geçmeyeceği söylenebilir.

Et üretiminin iki temel unsurundan biri kesilen hayvan sayısı, diğeri de karkas ağırlığıdır. TÜİK kayıtlarından 2007 ve 2008 yılları karkas ağırlığı 215 kg civarında hesaplanmaktadır. Bu değer artırılması mümkündür ve ortalama karkas ağırlığı 2020 yılına kadar örneğin 275 kg’ya çıkarılabilir. Bu koşullarda 2020 yılında Türkiye’nin sığır eti üretimi bir milyon tonu aşabilecektir. Bu da kişi başına yaklaşık 13 kg sığır karkası üretimi anlamına gelir. Son yıllarda ABD’de kişi başına sığır karkası üretimi 40 kg¹⁴, AB(27)’de ise 16,5 kg¹⁵ civarındadır ve önümüzdeki yıllarda da bu değerlerde önemli bir değişim beklenmemektedir.

Türkiye’nin 2008 yılında kişi başına sığır karkası üretimi 9 kg kadardır. Yaklaşık 10 yıl sonrası, yani 2020 yılı için öngörülen 13 kg ise kişi başına üretimin bu güne göre yaklaşık %45 artırılması anlamına gelmektedir. Bu üretim ve tüketim seviyeleri, hatta bunların bir miktar fazlası gerçekleştirilebilir değerler olarak görülmelidir.

Türkiye sığır popülasyonundan yaklaşık 1.1 milyon ton et ve 19 milyon ton süt üretimi öngörüldüğünde sığırlardan elde edilen süt: et oranı 17 civarında olacaktır. Bu değer Fransa da 16, Almanya’da 23 ve Portekiz’de 18’dir. Popülasyonda mevcut bir sığır başına üretilen sığır karkası miktarı pek çok ülkede 80-100 kg arasında değişmektedir. AB(27) ülkelerinde bu özellik bakımından en yüksek ve en küçük değerler 182,8 (İtalya) ve 34.5 (Bulgaristan) olarak hesaplanmaktadır. Türkiye’de henüz 58-60 kg civarında olan bu değer 10-12 yıl içerisinde 80-90 kg’a çıkarılması için karkas ağırlığının artırılması en uygun yol olacaktır. Bu noktada Türkiye koyun ve keçiden et üretimini artırmayı, örneğin bugünkü değer iki katına çıkarmayı da hedeflemelidir. Böylece kırmızı et üretimi 1.6 milyon tonu aşacak, kişi başına tüketim de 20 kg civarına ulaşacaktır.

MEVCUT DURUM

TÜİK veri tabanında Türkiye’nin 2008 yılı sığır varlığı 10 860 bin baş olarak yer almaktadır. Bunların yaklaşık üçte birini (%32,73) kültür ırkı, dördte birini (%26.25) yerli ırkların, geri kalanını da (%41.02) kültür ırkı melezlerinin oluşturduğu belirtilmektedir.

Türkiye’de işletme sayısı ve işletme büyüklüğü çok sık tartışılan konulardan biridir. Tarımsal üretim söz konusu olduğunda hemen her kesimden ilgililer işletmelerin küçük olduğunu ifade ederek, bunların büyütülmesi gereğine vurgu yapar. Ama çoğunlukla bunun nasıl sağlanacağı ve daha da önemlisi olası sonuçlarına pek değinilmez. Hatta örnek verilen ülkelerin işletme büyüklükleri ile ilgili bilgiler de çoğu kez yanlış ya da eksiktir. Gerçi Türkiye’de de işletme büyüklüklerine ilişkin bilgilerin yeterli olduğunu söylemek pek mümkün değildir.

TÜİK son genel tarım sayımını 2001 yılında yapmıştır. Aynı kurum 2006 yılında, tarımsal yapıyı saptamaya yönelik bir başka çalışma yürütmüş ve Türkiye genelinde 61 000 işletmeden topladığı bilgileri değerlendirmiştir¹⁶. İşletme yapılarına ilişkin bazı saptamalarda bu çalışmada elde edilen ve yayınlanan sonuçlardan da yararlanılacaktır.

Türkiye’nin 2001 genel tarım sayımına göre yaklaşık 2 150 000 işletmede hayvan, 2 074 439 işletmede de büyükbaş bulunmaktadır. IFCN adlı kuruluşun yayınladığı raporda¹⁷ –bu rapora DSYMB katkı sağlamıştır - Türkiye’de süt sığırı yetiştiriciliği yapan işletme sayısı 1 089 000, işletme başına ortalama inek sayısı da 4 baş olarak ifade edilmiştir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığının yaptığı değerlendirmede de 2005 yılı için süt sığırı yetiştiren işletmelerin sayısı yaklaşık 1.3 milyon olarak

¹⁴ <http://usda.mannlib.cornell.edu/MannUsda/viewStaticPage.do?url=http://usda.mannlib.cornell.edu/usda/ers/940051./2009/>

¹⁵ <http://faostat.fao.org/site/610/default.aspx#ancor>

¹⁶ http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=48&ust_id=13

¹⁷ IFCN Dairy Report 2009, ISSN 1610-434X

belirtilmiştir. Bu değerler arasında tespit yılları ve yöntemleri nedeniyle farklılık olması doğaldır. Yalnız IFCN raporunda yer alan değer daha güncel ve daha uygun bir değer olarak görülebilir. Yani Türkiye’de yaklaşık 1.1 milyon süt sığırcılığı işletmesi bulunduğu ve bu işletmelerin ortalama inek sayısının da 4 baş civarında olduğu söylemek pek hatalı olmaz.

Sığır besiciliği yapan işletmelerin sayısı Bakanlık tarafından 628 bin olarak belirtilmiştir. Bu sayıda işletmenin çok büyük bir bölümünde, yaklaşık 588 bininde (%93,6) besiye alınan sığır sayısının 1-25 arasında olduğu ifade edilmektedir. Yirmi beş baştan daha fazla sığırın besiye alan işletmelerin sayısı ise yaklaşık 39 500 kadardır. Türkiye’de sığır besiciliği yapan işletme miktarının bu kadar büyük sayılarla ifade edilmesinde işletme tanımının rolü olduğu söylenebilir. Ayrıca Bakanlığın beş yıl önce saptadığı bu sayıların azalmış olma ihtimali de oldukça yüksektir. Bu nedenle Türkiye’de sığır besiciliği işletmelerinin sayısını 30-40 bin arasında kabul etmek pek hatalı olmayacaktır.

Türkiye’de hayvansal üretimde bulunan işletmelerin tamamına yakını bitkisel üretim faaliyeti de sürdürmektedir. Yalnızca hayvancılık yapan işletmelerin sayısı 2001 genel tarım sayımında 72 629 (%2,4) olarak belirtilmiştir. Bunların 54523’ü hiç toprağı olmadığından, geri kalanlar ya kendi istekleri ya da arazinin özellikleri nedeniyle bitkisel üretim yapmamaktadır. Bu tip işletmelerin büyük bölümünü Güneydoğu Anadolu’daki topraksız çiftçiler, kanatlı yetiştiren işletmeler ile sığır besicilerinin bir kısmı oluşturmaktadır. Örneğin Diyarbakır’da toplam 50 743 tarım işletmesi içerisinde yalnızca hayvancılık yapan 6 894 işletme vardır (%14) ve bunların hiçbirinin arazisi bulunmamaktadır. Aynı şekilde Muş ilinde 3111 işletme (%10.2) bitkisel üretim için araziye sahip değildir. Şırnak ilinde de arazisi olmayan işletmelerin oranı %18,5 kadardır. Hiç toprağı olmayan işletmeler Orta ve Batı Anadolu’da da bulunmaktadır. Ama hem bunların oranı düşük hem de büyük kısmı entansif tavukçuluk ve sığırcılık yapan işletmelerdir. Güneydoğu ve Doğu Anadolu’daki işletmeler ise genellikle koyun ve keçi yetiştirmek zorunda kalmış işletmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. TÜİK’in 2006 yılında yürüttüğü çalışmada “sadece hayvancılık yapan işletmelerin payı %0.5, bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletmelerin oranı da %62,3 olarak hesaplanmıştır¹⁸.

Türkiye’de büyükbaş olarak tanımlanan hayvan grubunun %97’si bitkisel ve hayvansal üretimi bir arada yapan işletmelerdedir. Bu işletmelerin arazi büyüklüğü, Türkiye sığır sayısındaki payı ve işletme başına hayvan sayısı için aşağıdaki tespitler yapılabilir.

- Tarım işletmelerin % 61,9’unun arazi varlığı 50 dekadardan azdır. Bu grupta yer alan işletmeler toplam arazinin %20,5’ini işletmekte, Türkiye sığır varlığının da %47’sini barındırmaktadırlar.
- Arazi varlığı 50-99 da arasında olan işletmelerin oranı %20,4’tür. Bunlar da toplam arazi varlığının %21.6’sına sığır sayısının da %25,5’ine sahiptir.
- 100-199 da arazi varlığı sahip işletmelerin oranı %11,8, toplam arazi varlığındaki payları %24,5, sığır sayısındaki payları ise %17,85’tir.
- 200 da ve daha fazla araziye sahip işletmeler toplam işletmelerin %6’sını oluştururken toplam arazinin %33 ünü işletmektedirler. Bu grupta yer alan işletmeler sığır varlığının %10,4’ünü barındırmaktadır¹⁹.
- Ortalama arazi büyüklüğü ile sığır sayısı arasında pozitif değerli bir ilişki dikkati çekmektedir.

GENOTİP

Türkiye’de değişik ırklardan sığırların yetiştiriciliği yapılmaktadır. Fakat istatistiklerde doğrudan ırklar yerine genotip grupları belirtilmektedir. Bu gruplardan biri yabancı kökenli her ırkı içine alan “kültür ırkları”, diğeri Türkiye’nin yerli ırkları kabul edilenleri içeren “yerli ırklar”dır. Son grup ise kültür ırkları ile yerli ırların melezleri olduğu varsayılan ve “kültür ırkı melezleri” olarak adlandırılan gruptur. Bu gruplarda yer alan sığırların sayısı ve buna bağlı olarak da her genotip grubunun sığır varlığındaki payı geçmişten günümüze önemli değişiklikler göstermiştir. Bu gruplama esas alınarak yayınlanan ilk resmi istatistik 1990 yılına tarihlenmektedir. O yıldan 2008 yılına kadar olan dönemde sığır sayısı ve bunda genotiplerin payı aşağıda verilmiştir (Çizelge1).

¹⁸ http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=48&ust_id=13

¹⁹ TÜİK’in 2006 yılında yaptığı çalışmada 50 dekadardan az arazisi olanların oranı %55, bunların sahipliğindeki arazi de toplamın %16’sı olarak belirtilmiştir. 100 dekadardan küçük işletmeler için bu oranlar %78.9 ve %34.3, 200 dekadardan büyük işletmeler için de %9 ve %45,5 olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 1. Türkiye Sığır Varlığı (000 Baş) Ve Bunda Çeşitli Genotiplerin Payı, %
(TÜİK veri tabanında yer alan bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır)

Yıl	Toplam	Yerli Irklar		Kültür Irkı Melezleri		Kültür Irkları	
		Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1990	11 377	6 690	58,8	3 675	32,3	1 013	8,9
1993	11 910	6 126	51,4	4 342	36,5	1 442	12,1
1996	11 886	5 182	43,6	4 909	41,3	1 795	15,1
1999	11 054	4 446	40,2	4 826	43,7	1 782	16,1
2002	9 803	3 586	36,6	4 358	44,4	1 860	19,0
2003	9 788	3 563	36,4	4 285	43,8	1 941	19,8
2004	10 069	3 565	35,4	4 395	43,6	2 109	20,9
2005	10 526	3 633	34,5	4 538	43,1	2 355	22,4
2006	10 871	3 405	31,3	4 694	43,2	2 772	25,5
2007	11 037	3 276	29,7	4 465	40,5	3 296	29,9
2008	10 860	2 851	26,2	4 455	41,0	3 555	32,7

Çizelgede görüldüğü üzere 1990-2008 yılları arasında sığır sayısı değerleri 1991- 1996 yılları arasında yaklaşık 11,9 milyon baş ile en yüksek düzeyinde seyretmiş, 2002-2003 yıllarında 10 milyon başın altına düşmüş, daha sonraki yıllarda ise 11 milyon civarına çıkmıştır. Özetle Türkiye'nin sığır varlığı son 20 yılda 10-12 milyon arasında seyretmiştir. Bu dönemde genotip gruplarının payında da önemli değişiklikler olmuş, yerli ırkların payı %58,8'den %26,2'ye gerilerken kültür ırklarının payı %8,9'dan %32,7'ye yükselmiş, melezlerin payı ise %32,3'ten %44,4'e yükseldikten sonra tekrar düşmeye başlamıştır. Önümüzdeki yıllarda kültür ırkı genotip grubunun payı artarken, yerlilerde daha fazla olmak üzere yerli ve kültür ırkı melezlerinin payının azalması beklenmelidir. Kültür ırkı grubunun, son 19 yılda yaklaşık %7 civarında olan sayısal artışını, buna yakın değerlerle bir müddet daha sürdüreceği beklenmelidir.

Türkiye'de kültür ırkı yetiştiriciliği ve melezlemede kullanılan ırkların şu ya da bu olarak belirlenmesinin temel gerekçesi çoğunlukla üretim sistemlerine uygun genotipler seçmek olmamıştır. Kültür ırklarının yaygınlık ve genel özellikleri ile bu konularla ilgili olarak işbirliği yapılan ülke veya ülkelerin hakim ırkları da seçimi etkilemiştir. Örneğin dünya süt sığırcılığında egemen ırk olan Siyah-Alaca Türkiye'de de, hem sayısal bakımdan en fazla hem de en yaygın kültür ırkı olmuştur. Bunu Esmer ve Simental izlemektedir. Karadeniz bölgesinde yetiştirmek için oldukça ısrar edilen Jersey üzerinde artık pek durulmamaktadır.

Son yıllarda bazı bölgelerde Esmer ve Simental ırklarına talep artmaktadır. Bu yönelimi kamunun yönlendirmesinden ziyade, el yardımıyla da olsa üreticilerin koşullarına uygun genotip arayışının bir sonucu saymak gerekir. Meradan yararlanan ve süt satış fiyatı ülke ortalamasının altında seyreden yöreler başta olmak üzere, Türkiye'de görece daha dayanıklı, uzun ömürlü ve etçilik yeteneği daha yüksek olan Simental ve Esmerler ile bunlara benzer özelliklere sahip olan genotiplere talebin artması beklenebilir.

Türkiye'de kültür ırkı melezleri ve yerli genotipler, açıkça söylenmese de bir geçiş grubu olarak ele alınmakta ve bunların her geçen gün azalması başarı olarak değerlendirilmektedir. Oysa ülkede bu genotiplerin de karlı olarak yetiştirebileceği bölgeler ve üretim sistemleri bulunmaktadır. Örneğin Doğu Anadolu Bölgesinin pek çok yerinde melez genotiplerden etkin biçimde yararlanmak mümkündür. Bu tip alanlarda tamamen ahır koşullarında tutulacak genotiplerle üretim önermek, hem doğal imkanlardan yararlanmayı engelleyecek hem de bölgenin geleneksel koşullarda üretim yaptığı varsayılan olağan üreticisinin tasfiyesini hızlandıracaktır. Yani uygun olmayan yörelerde hızlı bir entansifleşmeyi tavsiye etmek ve bunu yeni işletmeler kurarak gerçekleştirmek; yeni üreticilerin ortaya çıkmasını sağlayarak eskilerin önemli bir bölümünün üretim sürecinin dışına itilmesi sonucunu doğuracaktır. Ayrıca yeni kurulan ya da kurdurulan entansif nitelikli işletmelerin üretim ve karlılığa ilişkin sancıları da bitmeyecektir. Dolayısıyla bu tip değişiklikleri öneren ya da hızlandıran politikaların dikkatle değerlendirilmesi gerekir.

Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Projesi Eylem Planı kapsamında 9 ilde (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak) "en az 50 baş ve üzeri kapasiteye sahip

projeli süt sığırıcılığı işletmesi yatırımlarına” 2009-2012 yılları arasında hibe desteği²⁰ yapılması da bu grupta değerlendirilebilir. Hemen her yerde bu günün üreticileri üretimden koparılırken, bunların boşaltıkları alana sermaye varlığı ve/veya girişimcilik ruhu daha güçlü olanları taşımanın önemli sosyal ve ekonomik sonuçları olacaktır. Örneğin topraklarında üretim yapamaz hale gelenler başka alanlarda istihdam edilemezlerse kırsal alanda işsizlik iyice artacak, toprak mülkiyeti hızla el değiştirecektir. Bu tip olumsuzluklar her şeyden önce sosyal çalkantılara da yol açacaktır. Ayrıca sermaye öncelikli şirket tarımı için gerekli alt yapının oluşturulmasına uygun ortam sağlanarak, işleme ve pazarlama ayağında her geçen gün daha belirgin hale gelen tekelleşmenin, üretim ayağına taşınması da kolaylaşacaktır.

Daha önce ifade edildiği gibi Türkiye'nin üretim alanlarında, azından fiziksel çevre anlamında, büyük farklılıklar vardır. Tek başına bu unsur bile ülkede farklı biçim ve verim seviyelerinde işletmelerin bulunmasına kaynaklık edebilir. Kaldı ki üretim sisteminin unsurları bakımından farklılık fiziksel çevreyle de sınırlı değildir. Yani hem bölgeler ve/veya iller arasında hem de aynı bölge ve/veya il içerisinde, üretim sistemlerinin “fiziksel çevre ” dışındaki unsurları bakımından da önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar ülkede hayvansal üretimin temel unsuru olan hayvan yani genotip bakımından farklılıkları da beraberinde getirmelidir. Aksi halde çok geniş ve büyük çeşitliliğe sahip bir coğrafyada 3-5 genotip ile çalışmak gibi bir olumsuzluk ortaya çıkacaktır. Bu da Türkiye'nin üretim potansiyelinden yararlanılmaması anlamına gelecektir. Bu günkü durum ve anlayış bu olumsuzluğu sürdürecektir unsurlar içermektedir.

VERİM SEVİYESİ

Türkiye’de sığır yetiştiriciliğinde önemli sayılan verimlerin seviyeleri bakımından doğal olarak genotipler arasında farklılıklar vardır. Farklılıklar aynı genotipi yetiştiren iller ve aynı il ve ilçedeki işletmeler arasında da önemli sayılabilecek seviyededir. Bu durum bile yukarıda belirtilmeye çalışılan farklı üretim sistemlerinin varlığı ve geçerliliğinin önemli bir kanıtıdır.

Türkiye sığır popülasyonunda soy kütüğüne kayıtlı işletmelerin ortalama süt verimi 6 ton kadardır. Yalnız ülkede 2-3 ton ortalama verime sahip işletmeler olduğu gibi inek başına ortalama 10-11 ton süt üreten işletmeler de bulunmaktadır. Süt verimindeki kadar büyük olmasa da, işletmeler arasında, diğer önemli özellikler bakımından da farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin bazı genotiplerin besideki günlük canlı ağırlık artışı 900 gram civarında iken benzer besi sistemlerinde kimi genotipler günlük 1300 gram ağırlık artışı sağlayabilmektedir. Sütteki yağ ve protein oranı bakımından da genotipler ve sürüler arasında farklılıklar söz konusudur ve bunun gelecek yıllarda da devam etmesi beklenmelidir.

İşletmeler içi ve işletmeler arası farklılıkların olması ve devam etmesi, hem genetik ıslah için bir fırsat olarak düşünülmeli, hem de her bölge ve üretim sistemi için benzer verim seviyesini dayatmanın gerekli olmadığını göstergesi sayılmalıdır. Yalnız her üretim sisteminde hemen her zaman daha karlı üretime imkan verecek genotipler elde edilebileceği de unutulmamalıdır.

Hem sığır yetiştiriciler hem de konuyla ilgili olanların önemli bir kısmında yüksek verimin yüksek kar ile eşdeğer olduğu fikri yaygındır ve bu ilk bakışta hiç yanlış görünmez. Eğer işletmeler aynı seviyede masraf yapıyorlar ve ürünleri aynı fiyata satıyorlar ise bu ifade doğru ve geçerlidir. Oysa özellikle entansif süt sığırı yetiştiriciliğinde yüksek verim seviyesi çoğunlukla daha fazla toplam masrafı gerektirir. Bu noktada birim üretimin maliyeti önemli olmaya başlar. IFCN tarafından hazırlanan ve 80’e yakın ülkeden farklı işletme tiplerinin birçok açıdan değerlendirildiği süt üretim raporunda¹⁶ ortalama süt üretim maliyetinin en yüksek olduğu bölge Kuzey ve Batı Avrupa olarak belirlenmiş, bunu Orta Doğu ve Kuzey Amerika izlemiştir. Buna karşılık Mısır, Arjantin, Avustralya, Yeni Zelanda, Brezilya vb ülkelerde maliyet daha düşük olmuştur. Bu ülkeler ve bölgeler için hesaplanan maliyet ile verim seviyeleri bir arada ele alınırsa, maliyet-verim seviyesi ilişkisi daha açık hale gelecektir.

GELECEĞİN İŞLETMELERİ

İşletme Sayısı ve İşletme Büyüklüğü: Gelecekte Türkiye’de sığırıcılık işletmelerinin sayısı beklendiği üzere azalacaktır. Bu noktada önemli olan azalma hızının ne olacağıdır. Bugün 1.100.000 civarında olduğu kabul edilen işletme sayısının yarıdan fazla azalarak ilk aşamada, örneğin 10 yıl içerisinde 500

²⁰ 31/10/2009 tarihli ve 27392 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 2009/15498 sayılı Güneydoğu Anadolu Projesi Eylem Planı Kapsamındaki İllerde Süt Sığırıcılığı Yatırımlarının Desteklenmesine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı ve buna dayanılarak hazırlanmış olan “Güneydoğu Anadolu Projesi Eylem Planı Kapsamındaki İllerde Süt Sığırıcılığı Yatırımlarının Desteklenmesine İlişkin Uygulama Esasları Tebliği (Tebliğ No: 2009/57). 20 Kasım 2009 tarih ve 27412 sayılı Resmî Gazete

000'e inmesi beklenebilir. Daha sonraki yıllar azalma hızı çok daha yüksek olacaktır. Eğer işletme sayısı örneğin 500 000 ve toplam inek varlığı da 4-5 milyon baş olacak ise işletme başına ortalama inek sayısının 9-10 civarında olacağı hesaplanır. AB(27) için 2005 yılı ortalama inek sayısı 8,9 olarak bildirilmiştir. Yani topluluk içerisinde işletme başına ortalama inek sayısı 8,9 başın altında olan birçok ülke bulunmaktadır (Çizelge 2).

İşletme büyüklükleri açısından bir mukayese yapılacak ise ortalama değerler yanında işletmelerin büyüklük gruplarına dağılımı da incelenmelidir. AB(27) için bu amaca hizmet edecek bilgiler Çizelge 2'de verilmiştir. Çizelgede görüldüğü üzere AB(27)'de toplam işletmeler içerisinde 50 ve daha fazla ineğe sahip olanların payının %10'dan az olduğu ülkelerin sayısı 13'tür. Toplam işletme sayısı sırasıyla 24 bin, 26 bin ve 7 bin olan Hollanda, İngiltere ve Danimarka'da ise inek sayısı 50'nin üzerinde olan işletmelerin payı sırasıyla %60, %60,0 ve %67,1'dir. Bu üç ülkede işletme başına inek sayısını 2005 yılı için yine aynı sıra ile 60,9, 78,5 ve 85,1'dir.

Çizelge 2. AB Süt Sığırcılığı İşletmeleri Sayısı (1000), Ortalama İşletme Büyüklüğü (İnek) ve Büyüklük Gruplarının Payı,%

Ülkeler	Ortalama inek sayısı	İşletme sayısı	İnek büyüklük grupları									
			1-2	3-9	10-19	20-29	30-49	50-99	>100	1-29	50+	
AB(27)	8,9	2821	68,1	14,4	5,5	3,4	4,3	3,3	1,1	91,3	4,4	
EU-25	15,1	1534	47,6	20,8	9,7	6,1	7,8	6,1	2,0	84,2	8,0	
EU-15	35,4	520	9,1	14,9	17,1	14,8	21,5	17,4	5,1	55,9	22,6	
Almanya	38,4	110	2,6	11,7	22,3	20,4	21,3	17,3	4,4	57,0	21,8	
Avusturya	9,8	55	18,5	41,2	29,1	7,8	3,0	0,5	0,0	96,5	0,5	
Belçika	36,2	15	3,6	7,3	14,0	19,7	30,8	22,5	2,0	44,6	24,6	
Bulgaristan	2,3	153	83,7	13,3	1,8	0,6	0,4	0,2	0,1	99,4	0,3	
Çekoslovakya	65,0	7	48,1	15,3	8,7	3,5	3,4	4,7	16,2	75,7	20,9	
Danimarka	85,1	7	3,0	4,8	5,3	5,9	13,7	29,0	38,2	19,0	67,1	
Estonya	12,5	9	72,9	15,4	4,6	1,7	1,7	1,1	2,6	94,6	3,7	
Finlandiya	18,8	17	4,1	16,4	42,0	23,1	11,6	2,6	0,2	85,6	2,8	
Fransa	37,4	104	3,3	4,4	9,6	18,9	40,4	22,1	1,4	36,1	23,5	
GKRC	101,0	0,2	4,2	0,0	0,0	4,2	4,2	45,8	37,5	8,3	83,3	
Hollanda	60,9	24	2,2	2,5	4,7	7,9	22,9	48,7	11,3	17,2	60,0	
İngiltere	78,5	26	4,3	6,7	4,6	6,0	18,4	32,3	27,7	21,6	60,0	
İrlanda	45,4	24	2,1	4,2	10,0	13,6	31,7	33,9	4,5	29,8	38,5	
İspanya	23,6	42	22,2	17,8	19,2	14,6	14,7	8,5	3,0	73,9	11,4	
İsveç	46,0	9	0,0	3,5	15,2	20,2	30,8	23,0	7,3	38,9	30,3	
İtalya	30,5	61	15,6	26,5	17,9	9,4	12,9	11,2	6,6	69,3	17,8	
Letonya	2,9	171	68,3	29,0	1,9	0,4	0,2	0,1	0,1	99,6	0,2	
Litvanya	3,4	51	76,0	19,3	2,8	0,9	0,5	0,4	0,2	98,9	0,6	
Lüksemburg	40,6	1	0,2	1,0	6,2	21,6	47,4	20,6	2,1	28,9	22,7	
Macaristan	17,7	16	43,6	41,6	7,1	2,4	1,2	1,3	2,8	94,8	4,1	
Malta	40,4	0	22,2	5,6	11,1	5,6	27,8	22,2	5,6	44,4	27,8	
Polonya	3,9	727	67,4	22,8	6,9	1,9	0,8	0,2	0,1	99,0	0,3	
Portekiz	18,1	16	34,4	20,8	15,3	10,5	10,0	6,9	2,0	81,0	9,0	
Romanya	1,5	1134	93,7	5,9	0,3	0,1	0,0	0,0	0,0	99,9	0,0	
Slovakya	14,4	13	91,3	3,2	0,3	0,2	0,2	0,7	4,1	95,0	4,8	
Slovenya	6,6	20	40,2	39,1	13,9	4,4	1,8	0,6	0,1	97,6	0,6	
Yunanistan	17,2	10	28,8	28,6	15,0	9,3	8,2	8,0	2,1	81,8	10,1	

http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/2008/table_en/3536.pdf

Toplam işletme sayısında hızlı bir azalmayı getiren büyük ölçekli işletmelerin artırılması AB(27)'deki birçok ülke değerinden de anlaşılacağı gibi, bir zorunluluk ya da gereklilik değildir. Almanya ve Fransa'da işletmelerin sırasıyla %57,0 ve %36,1'i 3-29 baş ineğe sahiptir. AB(27)'nin sahip olduğu sığırcılık işletmelerinin %82,5'inin inek sayısının 10 baştan az olması veya 14,5 milyon

tarım işletmesinin %71,5'inin kullanılabilir arazi varlığının 50 dekarın altında²¹ olması işletme büyüklüğünün önemi ve anlamı hakkında bir bilgi verebilir.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında Türkiye'de işletme başına ortalama inek sayısının kısa sürede 9-10 başa çıkması, 50 baş ve daha fazla ineğe sahip olacak işletmelerin oranının %2,5 civarına yükselmesi, yani bu nitelikte yaklaşık 12500 işletme oluşması beklenebilir. Bu grup işletmelerin ortalama inek sayısının 80 baş, inek başına süt veriminin de 7 ton kadar olacağı öngörüldüğünde; sahip olacakları inek sayısı bir milyon baş, üretecekleri süt miktarı da yedi milyon ton olarak hesaplanır. Bu değerler Türkiye için öngörülen inek sayısının yaklaşık %22'si süt üretiminin de % 37'si anlamına gelir. Sadece 50 baş ve daha fazla ineğe sahip olması beklenen işletmelerinin barındıracağı 1 milyon baş inek ve üretmeleri beklenen 7 milyon ton süt AB ülkeleri arasında Türkiye'yi ilk 7 ülke arasına taşıyacaktır. Tek başına bu değer bile, verim seviyesi artırıldığında Türkiye'nin üretim gücünün ne kadar büyük olabileceğinin kestirilmesine imkan sağlar. Şimdi bu nitelikli işletmelerin nasıl olacağı ve nasıl oluşturulacağına kafa yorulmalıdır.

Büyük olasılıkla 50-100 ineklik işletmeler sağım, süt soğutma ve gübre çıkarmada tam bir mekanizasyona sahip, bitkisel üretim imkanı olan, yerleşim yerlerinin uzağına inşa edilmiş, bir veya iki işçi çalıştıran, örgütlülüğe inanmış işletmeler olacaktır. Birbirlerine yakın işletmelerin ürün satışı ve girdi temini dışında da birçok konuda ortak hareket etmeleri beklenebilir. Bu konular öncelikle buzağı büyüme ve düve yetiştirme ile bitkisel üretim süreçlerindeki işler olacaktır. Gübre işleme ve dağıtım işi de ortak hareket etmeye imkan veren işler arasında sayılmalıdır.

Bu tip, yani 50-100 başlık işletmelerin büyük bölümü bugünün arazi varlığı yeterli fakat işletme kapasitesi düşük yani inek sayıları az olan işletmeleri arasından çıkacaktır. Arazi sahibi olan ama henüz süt sığırcılığı yapmayan çiftçilerin bir kısmı da bu nitelikli işletmeler kuracaklardır. Özellikle GAP İleri Eylem planı kapsamında sermaye ağırlıklı olarak bu büyüklük grubunda birçok işletmenin oluşturulmasına destek verileceği de unutulmamalıdır. Bunlar içerisinde de üretimi sürdürebilecekler çıkacaktır.

Bu tip işletmelerin büyük çoğunluğunun Marmara ve Ege Bölgelerinde yer alması, Ege Bölgesinden Doğu Anadolu'ya gidildikçe sayılarının azalması beklenebilir. Yüksek düzeyde bilgi kullanmaları beklenen bu tip işletmelerin verim seviyesi 6500-7500 kg kadar olabilir. Bu grup işletmeler arasında büyük ölçekli (200, 2000 veya 5000 baş gibi) işletmeler de kurulmaktadır ve kurulacaktır. Bunların bir kısmı mülkiyetinde veya kiralanmış geniş alanların desteğinde kurulmuş, şirket nitelikli işletmeler olacaktır. Yönetimin hemen tamamen profesyonellere bırakılacağı bu tip işletmeler; pazara daha duyarlı, kamu politikalarını diğerlerine göre daha kolay etkileyebilen, mekanizasyon derecesi ve bilgi kullanım düzeyi yüksek, finans açısından dış kaynak ihtiyacı fazla olan işletmeler olacaktır. Genellikle yatırım maliyeti ve işletme giderleri yüksek olan bu işletmelerde ortalama verim seviyesi 8500-9500 kg civarında olması beklenmelidir. Ortalama inek sayısı 400-500 baş civarında olacak bu grup işletmelerin sayısı muhtemelen bini geçmeyecektir. Şayet ortalama inek sayısı 500 baş olan 1000 işletmenin varlığı öngörülürse, bunların Türkiye için öngörülen 19 milyon ton sütün yaklaşık %25'ini, yani dörtte birini üretecekleri de hesaplanabilir.

İnek sayısı 10 baştan fazla, ama bir işçi çalıştırmaya yetecek sayıdan az, mesela 20-50 baş civarında olan işletmelerde işçiliğin büyük bölümünü aile işgücü karşılayacak, buzağı büyüme ve düve yetiştirme gibi işler ya ortaklaşa görülecek ya da bu konuda ihtisaslaşmış işletmelere devredilecektir. Türkiye'de süt sığırcılığı işletmelerinin önemli bir bölümünü de bu tip işletmeler oluşturacaktır.

İnek sayısı 10 baştan daha az olan işletmeler toplam işletmeler içerisinde sayısal büyüklüğü en fazla olan grup olmaya uzunca bir süre daha devam edecektir. Günümüzdeki üretim biçimlerini kısa sürede terk etmeyecek olan bu işletmelerin, modernizasyonunu hedefleyen çalışmalara ağırlık verilip, bu yönlü destekler sağlanabilirlerse, hem işletme sahipleri yani çalışanlar hem de işletmede bulunan hayvanlar ve gerçekleştirilen üretim için daha uygun ortam yaratabilecektir. Genellikle büyük yerleşim alanlarının uzağında olan bu tip işletmelere sütün toplanması ve pazarlanmasında ortak hareket imkanı sağlayacak destekler verilmeli ve bunlar yörelerinin yerel ürünlerini üretmeye ve pazarlamaya özendirilmelidirler.

Doğu Anadolu Bölgesinde süt verim seviyesi 2-3 ton civarında olan büyük sürüler olabilecektir. Bunlar arasında yerli ve/veya etçi X yerli, ya da kombine verimli X yerli melezi dişilerin ana, ağır etçiler ve Simental gibi genotiplerin de baba olarak kullanılacağı, mera dönemi dışında düşük masrafla idame

²¹ http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/2008/table_en/index.htm

ettirilebilen işletmeler de yer alacaktır. Bu tip işletmelerin temel ürünleri, yörelerine özel süt ürünlerinin üretimi için süt ve besi materyali olacaktır.

Hayvancılık İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri: Türkiye'de son yıllarda oldukça fazla sözü edildiği için bu konuya bir alt başlık ayrılmıştır. Bilindiği ve kabul edildiği üzere Türkiye'de genelde tarım, özeldede hayvancılık sektörü, diğer sektörlerde olduğu gibi, büyük bir değişim içindedir. Her ne kadar tarımda çalışan nüfusun toplam nüfustaki payı azalsa da, özellikle küçük ve orta büyüklükteki il ve ilçeler ile beldelerde yaşayanların bir kısmı tarımsal faaliyete devam etmektedir. Böyle olunca da, pek çok ilçe ve beldede, başta ahırlar olmak üzere, hayvansal üretim tesisleri ile insanların yaşam alanları iyice iç içe geçmiştir. Benzer durum özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bazı iller ile büyük şehirlerin içinde ve etrafında da görülmektedir.

Yukarıda özetlenen değişim ve ortaya çıkan sonuç, hem kent yaşamı, hem hayvanlar hem de üretim ekonomisi açısından ciddi olumsuzluklar taşımaktadır. Bu olumsuzluğu o şehir ve kasabalarda hayvancılığı yasaklayarak ortadan kaldırmak kolay gibi görünse de uygulama akılcı ve adil değildir. Bu çözüm en azından üretim ve üreticinin geleceği açısından birçok soruna yol açar. Bu yüzden Türkiye, özellikle ve öncelikle ilçe ve beldelerde, hayvancılığın şehir yaşamını zorlaştırmadan nasıl sürdürüleceği konusunda bir sistem geliştirmek zorundadır. Aksi halde hayvanlarla insanlar içi içe yaşamaya devam edecek, belediyeler şehirlerde yapılan hayvancılığın yarattığı kirlilik ile mücadelede zorlanacak, şehirlerin birçok mahallesi derme çatma hayvancılık işletmelerinin bir araya geldiği alanlar olmaktan kurtulamayacak, kötü koku başta olmak üzere çevre kirliliği herkesi rahatsız edecektir.

Yukarıda ifade edilen olumsuzlukları önlemek için, organize sanayi bölgelerinden de esinlenilerek, organize hayvancılık bölgelerinin oluşturulması düşünülmüş ve bununla ilgili yasal alt yapı ve uygulama prosedürü neredeyse tamamlanmıştır. Türkiye'nin birçok yerinde de "hayvancılık ihtisas organize sanayi bölgesi" oluşturma çalışmaları sürdürülmektedir. Mevcut sorunlara bir çözüm olarak sunulan bu yaklaşımın; sanayi üretimi ile hayvansal üretimin farklılıklarını, hayvansal üretimin biyolojisi, şekli ve ekonomisi ile işletmeleri taşımanın temel gerekçesini yeterince ve doğru biçimde irdelediği söylenemez. Nitekim hemen her yerde bu uygulamanın önceliği şehri hayvansal üretimden ayırmak değil, daha uygun koşullarda üretim yapmak gibi görülmeye veya gösterilmeye başlanmıştır. Halbuki hayvancılık işletmelerini bir araya getirmek, bir alana toplamak sanayi tesislerini veya toptancıları bir araya toplamakla aynı şey değildir. Hayvansal üretimde farklı işletmeleri birbirine yakın olacak şekilde bir alana toplamak, boyutu üretim dalına göre değişmek üzere, pek çok açıdan sakıncalıdır. Örneğin birbirine bitişik işletmelerde üretim yapmanın besicilere sağlayacağı fayda, vereceği zarardan daha fazla olmayacaktır.

İşletmeleri aynı alanda yan yana getirmeyi uygun bulmamak, hayvancılık yapılarının her yere kurulabileceğini kabul etmek anlamına gelmez. Söylenmek istenen işletmeleri bir araya toplamanın her koşulda üretime katkı sağlayacağı şeklindeki yaklaşımının hatalı olduğudur. Yoksa, Türkiye'de, köylerin pek çoğu da dahil, hayvansal üretimin sürdürüleceği yerleşim birimlerinde, hayvan barınaklarının yer alacağı alanların veya nerelere hayvan barınağı yapılamayacağını belirlemek pek çok açıdan yarar sağlayacaktır. Bu alanların mülkiyeti, sahipliği vb konular elbette önemlidir. Fakat alan belirlemede temel kaygı işletmeleri bir araya toplamak değil, hayvansal üretimin özellikleri ve çevre göz ardı edilmeden, insanlarla hayvanların yaşam alanlarını ayırmak, bir başka ifade ile şehri hayvandan, hayvanı da şehirden kurtarmak olmalıdır. Bu yönlü bir düşüncenin egemen olması yöresel çözümleri kolaylaştıracaktır. Çözüm üretmek, belediye olan yerleşim birimlerinde öncelik Belediye Başkanlığında olmak üzere, kamunun görevidir. Kamu, kayırma ve haksız servet edindirmeye yol açmadan bu sorunu çözme gayretinde olmalıdır.

Türkiye'de hemen her yerleşim biriminde hayvan barınaklarının yer alabileceği veya hayvan barınağı yapılamayacak alanlar belirlenmeli, hayvancılık işletmelerinin, üreticiler ve kamuya fazla külfet yüklenmeden, uygun yerlere kurulması özendirilmelidir. Böylece; sektörün kayıt altına alınması ve ruhsatlandırılması kolaylaşacak, işletmelere barınaklarını ve üretim teknolojilerini yenileme imkanı verilecek, hayvansal üretimin çevreye olumsuz etkisi en aza indirilecek, insan ve hayvanların yaşam alanları birbirinden ayrılacaktır.

Genotip: Daha önce belirtildiği gibi Türkiye'de genotip çeşitliliğinin daha fazla olması hedeflenmeli ve bu hedefe ulaşılmaya çalışılmalıdır. Bunun için öncelikle bir yandan mevcut genotiplerin korunması ve geliştirilmesi üzerinde durulurken, diğer yandan da doğru tanımlanmış üretim sistemlerine uygun genotiplerin elde edilmesine çalışılmalıdır. Bu noktada yapılabilecek ilk iş hem üretim sistemlerini hem de bunlara uygun prototipleri tanımlayacak çalışma grupları oluşturmak ve bunları aktif halde tutmaktır.

Ege ve Marmara bölgelerinde yer alan orta ve büyük ölçekli işletmeler siyah alaca yetiştiriciliğine devam edeceklerdir. Yalnız işletmeler büyüdükçe, daha yüksek verimli ineklere sahip olmak neredeyse zorunluluk haline gelecek, pek çok işletme yüksek verimin yaratacağı sorunlarla karşı karşıya kalacaktır.

Küçük işletmeler ile özellikle Anadolu'nun orta kesimlerindeki küçük ve orta ölçekli işletmeler, görece dayanıklı 4-6 ton civarında süt veren, uzun ömürlü, damızlık dışı kalan ineklerinin parasal değeri yüksek olan genotipleri tercih edeceklerdir. Bunlar mevcut populasyonlara dayalı olarak geliştirilebileceği gibi Türkiye'de yetiştiriciliği yaygın olmayan Kırmızı –Alaca, Montbeliard vb ırklar esas alınarak da üretilebilirler. Bu grupta yer alan işletmelerde özellikle Simental genotipinin hızlı bir yayılma göstereceği beklenmelidir. Benzer bir gelişme Doğu Anadolu Bölgesinde de meydana gelecektir. Burada da 2-3 ton süt veren, meradan etkin yararlanabilen melez genotipler ağırlıkta olacaktır. Doğu Anadolu Bölgesinde yüksek besi kabiliyeti olan Doğu Anadolu Kırmızısı ırkının çiftçi elinde korunması yanında et yönünde ıslah çalışmaları ile bu ırktan daha fazla yararlanma yolları aranmalıdır. Bu ırk Türkiye'ye, son günlerde sözü daha çok edilen Angus benzeri bir genotip kazandırılmasına taban oluşturabilir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde sulamaya açılan alanlarda sıcağa toleransı ve süt verim seviyesi yüksek genotipler kazandırmak hedeflenmelidir. Sulamanın götürülemediği alanlar için mera ve mera dışı ucuz yem kaynaklarının büyüklük ve etkinliğine bağlı olarak, Doğu Anadolu'dakilere benzer genotiplerin geliştirilmesi beklenebilir. Yalnız bölgede yüksek süt verimi ile tanınan yerli ırklardan *Kilis* korunmalı ve gerektiğinde bu genotipten yararlanma yoluna gidilmelidir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca 2009-2012 yılları arasında yürütülecek olan proje, bölgede ve ülkede birçok alanda mevcut dengeleri değiştirecektir. Kurdurulacak işletmeler için öngörülen büyüklükler, projenin sosyal boyutunun olmadığı, yani üretim ve gelirin tabana yayılması amacı gütmeyeceğini de göstermektedir.

Türkiye'de bir süre sonra süt sığırcılığı işletmeleri kurdurmak ve bunların ihtiyacını karşılamak için ihtiyaç duyulan gebe düve sayısı azalacak, işletmeler hemen sadece kendi sürülerini yenilemek ve mümkün olabirise ihracat için düve üretir hale geleceklerdir. Yani ihracatı söz konusu olmaz ise büyük bir ihtimalle ülkede gebe düve talebi azalacaktır. Bu durum kullanma melezlemesinin gündeme gelmesi ve yaygınlaşmasına imkan yaratacaktır. Günümüzde birçok işletmede hedefli olmasa da, Siyah Alaca, Simental, Esmer vb ırklar arasında kullanma melezlemesi nitelikli işler yapılabilmektedir. Burada sözü edilen rastgele yapılmakta olan bu tip melezlemeler değildir. Bunun yerine belirlenmiş ihtiyaçlara göre tasarlanmış melezleri verecek genotiplerin seçimi ve bunların melezlenmesidir. Kaba yem üretme imkanı sınırlı ama merası olan yörelerde, meradan daha iyi yararlanmak ve daha yağlı süt üretmek için Jersey genotipi katılmış Siyah-Alaca ve Esmer ağırlıklı genotipler tasarlanarak bu konuya bir örnek oluşturulabilir.

Kullanma melezlemesine uygun genotiplerin seçimi için Türkiye'de bölgeler düzeyinde araştırma amaçlı çalışmalar yürütülmeli ve sonuçlar en kısa sürede üreticilere duyurulmalıdır. Bunun için biri İç Anadolu diğerleri de Doğu ve Güneydoğu Anadolu olmak üzere üç Araştırma Enstitüsü görevlendirilmeli ve bunların çevrelerindeki Ziraat ve Veteriner Fakülteleri ile birlikte çalışmaları sağlanmalıdır. Böylece pek geçmişi olmayan bir konuda Türkiye'ye özgü bilgi üretimi sağlanırken üretici gelirleri ve ülkenin et üretimine önemli katkılar sağlanabilecektir.

Yeni genotipler elde etmek kadar mevcutların verimlerini artırmayı hedefleyen genetik ıslah çalışmaları da ihmal edilmemelidir. Bu anlamda her genotip için bölgelere özel ıslah programları geliştirilip buna uygun damızlık seçimi gerçekleştirilebilir. Bu noktada Türkiye'de boğa sperması üretimi özellikle önemsenmeli ve yerli üretimin kullanımını yaygınlaştıracak yollar aranmalıdır. Bu öneriden sperma ithalatının yasaklanması anlamı çıkarılmamalıdır. Son yıllarda yıllık 4 milyon doz seviyesine yükselen ithalatın kontrol altına alınması, örneğin kullanılan tüm spermanın yaklaşık %75-80'inin yerli üretimle sağlanması hedeflenebilir. Böylece hem ülke içerisinde toplanmış bilgiler daha geniş bir boğa populasyonu için değerlendirilebilecek, ülke kendi üretebileceği bir ürün için para harcamayacak, daha da önemlisi genotip X çevre interaksyonunu dikkate alan değerlendirmeler yapılabilecektir.

Teknolojik Düzey: Süt sığırı yetiştiriciliğinde en temel ve zaman alıcı işler sağım ve yemleme ile gübre çıkarma ve gübre yönetimidir. Dolayısıyla bu alanlarda maliyeti azaltmak ve bu işleri üretime daha uygun koşullarda yapabilmek için işletmelerin büyüklük ve imkanlarına bağlı olarak bilgi, teknoloji ve makine kullanımı yaygındır. Gerçi süt sığırcılığında teknolojinin kullanım alanı bunlarla da sınırlı değildir. Örneğin rasyon hazırlama, hayvanların takibi, süt kalitesi ve niteliğinin tespiti ve izlenmesi, gerektiğinde üremenin düzenlenmesi gibi konularda da gittikçe daha fazla bilgi ve teknoloji kullanılmaktadır.

Orta ölçekli ve büyük işletmelerin hepsinde bulunan sağım makinesi küçük işletmelere de hızla yaygınlaşmaktadır. Sağım makinelerinin yaygınlık kazanmasında süt kalitesini iyileştirme çabaları, işgücünün kısıtlılığı ve kamu desteklerinin payı vardır. Kırsal alanda sağım makinesinin yaygınlaşması sadece sağımın daha uygun koşullarda yapılmasını sağlamakla kalmamakta, özellikle erkek işgücünün süt üretimine katılımına da olumlu katkı yapmaktadır.

Küçük işletmelerce tercih edilen seyyar sağım makineleri ile birçok sabit sağım makinesinin özellikle kolay ve etkin temizlik sağlayan düzeneklerle desteklenmesi, makinenin süt kalitesine katkısını daha da artıracaktır. Bu tip makinelerin uygun süt ölçüm cihazları ile birlikte satılmasının sağlanması ise hem süt üreticisi hem de kayıt sistemi açısından yarar sağlayacaktır. Sağım makinesine eklenecek süt ölçüm cihazlarının ineklerin tanınması, bilginin depolanması gibi işlevlerinin de olması bilgi toplama maliyetini düşürecek, bilgi kalitesini yükseltecektir.

Türkiye'de büyük olarak nitelenen işletmelerin çoğu son yıllarda kurulmuştur. Dolayısıyla bunlar günümüzde var olan ekipman ve teknolojilerden yararlanma imkanı elde etmişlerdir. Bu noktada temel sorun sistem seçimi ve sistemin maliyeti olmaktadır. Ülkede süt sığırcılığı konusunda profesyonellik düzeyinin yüksek olmaması bu olumsuzluğu daha da artırmıştır. Pek çok işletmede ortak olan ve tekrarlanan yanlışlar ile kuruluşun itibaren daha çok harcamaya zorunlu olduklarına ikna edilmiş yatırımcılar bunun önemli örnekleridir. Yakın zamanlarda kurulan birçok işletmenin mekanizasyona harcadığı paranın geri alınabilmesi için çok uzun süreler çalışması kaçınılmaz gibi görünmektedir. Son yıllarda faizlerin düşük seyretmesi ve büyük işletmelerin süt satış fiyatlarının diğer işletmelerden çok yüksek olması bu olumsuzluğun kısa sürede fark edilmesini engellemektedir. Yalnız yakın gelecekte ülkede ortalama süt kalitesinin artmasına bağlı olarak, büyük işletmelere verilen ek primlerin düşürülmesi beklenmelidir. Buna ek olarak alet ve ekipmanın bakım ve onarım bedelleri de her geçen yıl artacak, yüksek ekipman giderinin yarattığı olumsuzluklar daha belirgin hale gelecektir.

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin makine ekipman yatırımlarını yakın dönemleri değil gelecekteki kapasitelerine uygun büyüklükte yapmaları yönünde telkinler söz konusu olabilmektedir. Bu yönlü telkinler dikkate alınmamalıdır. Yatırımcı bir iki yıl içerisinde ulaşacağı kapasiteye göre alım gerçekleştirmeli, daha uzun dönemler için aklımdan geçen kapasiteyi esas alarak arazi ve bina planlaması yapmalıdır. Kısaca süt üreticileri kısa sürede bütün kazançlarını makine ve ekipman üreticilerine devredecek noktaya gelmemeye özen göstermelidirler.

Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler için, daha önce de belirtildiği gibi, ortak makine kullanımını üzerinde durulmalıdır. Ortaklık, birbirine uzak işletmelerin bir bedel ödeyerek sağım yapabilecekleri ortak sağım makinelerinden ziyade, gübre işleme ve dağıtma ile yem hazırlama ve bitkisel üretim faaliyetlerinde kullanılacak makineler esas alınarak kurulmalıdır.

Gübre Yönetimi: Bir süt sığırı işletmesinin gübre üretim miktarı her zaman süt üretiminden daha fazladır ve üretim üzerindeki denetim oldukça sınırlıdır. Buna gübrenin özellikleri de eklenince süt sığırcılığı işletmelerinde gübrenin her dönem önemli bir kirlenici ve kirlilik kaynağı olduğu söylenebilir. Bu konudaki olumsuzlukları gidermek ve gübreden yararlanma düzeyini artırmak için birçok önlem alınmalıdır. Bunları işletmeye, işletme gruplarına ve bölgelere özel önlemler olarak gruplamak olasıdır.

Her şeyden önce Türkiye'de pek çok işletmenin gübre depolama ve muhafaza alanı yoktur. İşletmelerin pek çoğu gübreyi ahırın hemen yanına ya da civarına çıkararak o bölgede bir süre tutup daha sonra oradan uzaklaştırmaktadır. Bir kasaba ya da köy içerisinde gübre yönetimini bu şekilde gerçekleştiren işletmeler hem kendileri ve üretimleri hem de o yörede yaşayan diğer insanlar için ciddi bir çevre kirliliğine neden olurlar. Bunu önlemek için bir yandan yerleşim yerlerindeki işletmelerin taşınmasına çaba harcanırken, diğer yandan da bu gerçekleşinceye kadar gübre için ortak toplama alanları oluşturma yoluna gidilmelidir. Ortak alanlarda toplanan gübrenin işlenmesi ve değerlendirilmesi hedeflenmelidir. Bu konularda belediye yönetimleri görev üstlenebilirler. Potansiyeli yeterli olan alanlarda gübrenin enerji üretiminde kullanımı teşvik edilebilir. Böyle bir karar özel sektörü de gübre işlemeye çekecektir. Kısaca gübre her yerde sorun olmaktan çıkarılmalı, yer altı ve yer üstü sularına karışması engellenmeli ve ekonomiye kazandırılmalıdır.

İthalat ve İhracat: Türkiye'de uzun yıllardan bu yana sığır ve bundan elde edilen ürünlerin ithalatı tartışıla gelmiştir. Tartışmaya temel teşkil eden hususlar getirilen hayvanların niteliği, satın alan işletmelerin bunlardan yararlanma düzeyi, hastalık taşıyıp taşımadıkları, fiyatlar ve iç piyasaya olası etkileri olmuştur. Türkiye canlı hayvan, süttozu, sperma, embriyo, buzağı maması, peynir vb ürünler ithal etmiş, ama özellikle Avrupa ülkelerine, hayvan hastalıkları nedeniyle hemen hiç ihracat yapamamıştır. Buna karşılık 2005-2009 (2009 için ilk dokuz ay) döneminde yaklaşık 40 milyon dolar değerinde tamamını sığırların oluşturduğu 15 bin başa yakın canlı hayvan ithal edilmiştir. İthalatın

özellikle ürünler düzeyinde kontrolsüz bir seviyede yürütülmesinin ülke üreticilerini ne kadar olumsuz etkilediği pek çok defa görülmüştür. Bu nedenle ithalat ile ilgili kararlar çok dikkatle alınmalıdır.

Örgütlenme: Türkiye'de sığırcılık alanında birçok sivil toplum örgütü faaliyet göstermektedir. Bunlardan en bilinenleri Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri, Süt Üretici Birlikleri, Hayvancılık Kooperatifleri, Tarımsal Amaçlı Kooperatifler ve bazı derneklerdir. Menfaat birliği olan üreticilerin bir amaç doğrultusunda bir araya gelmeleri arzulanan bir durumdur. Yalnız Türkiye'de örgütlerin birçoğu varlıklarını dolaylı ya da doğrudan sağladıkları kamu destekleriyle sürdürmektedirler. Kamu da zaman zaman şu ya da bu yönlü taleplerde bulunabilmektedir. Bu iki durum üretici örgütlerinin yöneticilerini, üyelerin çıkarları ile kamunun talepleri arasında bırakabilmektedir. Örgütlerin etkinliğini iyice azaltan bu durum, kamuyu yanına alma çabasına giren örgütlerin birbirine düşmesine de yol açabilmektedir. Demokratik kültürün gelişmesi bu olumsuzlukların ortadan kaldırılmasına katkı sağlayacaktır. Bunun için şimdiden katılımı artıracak tedbirlere ek olarak, örgütler sürekli gelire kavuşturulmalı ve kamu baskısının azaltılmasını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır. Yukarıda örgütler arasında adı sayılmayan Ulusal Süt Konseyi, yönetiminde kamu, sanayici ve üreticinin eşit sayılarla temsili esas alınan bir tavsiye kurulu niteliğindedir. Bu haliyle sektöre, en azından piyasaları düzenleme yönünden, önemli bir katkı sağlaması söz konusu olmayacaktır. Gelecek yıllarda özellikle kooperatif nitelikli ve sınırlı üyeye sahip örgütlerin artacağı beklenebilir.

SONUÇ

Türkiye'de sığırcılık sektörü tarımsal üretimden sağlanan gelirin ve hayvansal üretimden sağlanan proteinin önemli bir kısmını üretmeye devam edecektir. Sektör bilimsel gerçekler, sektör paydaşlarının talep ve ortak çıkarları, ülkenin gerçekleri ve ihtiyaçları ile dünyadaki değişim doğrultusu dikkate alınarak geleceğe hazırlanmalıdır. Bu noktada oldukça mütevazı sayılabilecek hedefler 2020 yılı için yaklaşık 20 milyon ton süt ve 1.1 milyon ton karkas olarak hesaplanmıştır.

Sektörde en hızlı değişim işletme sayısı ve işletme büyüklüğünde gerçekleşecektir. Bu Türkiye'nin sektörden ayrılacaklara yeni iş alanları yaratmasını zorunlu kılacaktır.

Süt kalitesine ilişkin kaygıların, özellikle soğutma kapasitesinin artırılması ve hayvan sağlığı alanında sağlanacak gelişmelere bağlı olarak azalması beklenmelidir. Fakat Türkiye henüz Brucellosis ve Tuberculosis gibi iki zoonozun yayılmasını durduramamıştır. Hemen her yıl birçok bölgede şap salgını çıkabilmesi de, hastalıklarla mücadelede yeterince başarılı olunamadığını göstermektedir. Ülke hayvan sağlığı konusunda başarısızlığa mazeret arayacak noktayı geçmiştir. Artık pek çok konuda olduğu gibi bu konuda da amaç gerekçe üretmek değil, sonuç almak olmalıdır.

Üretici örgütlerinin var gibi görünme noktasından gerçekten fonksiyon yapar hale gelmeleri birçok sorunun çözümünü kolaylaştıracak ve hızlandıracaktır.

İşleme ayağındaki tekelleşme eğilimi üreticileri, pazarlama ayağındaki tekelleşme de hem işleyicileri hem de üreticileri gittikçe daha zor duruma sokacak görünmektedir. Bunun olmaması için işleme ve pazarlama süreçlerinde tekelleşmeyi önleyecek yasal tedbirler hayata geçirilmelidir.

Gelecek yıllarda hayvan ve hayvansal ürünler ithalatının artırılması ve kolaylaştırılması için baskılar daha da artacaktır. İthalatın üretim ve üreticiye zarar vermesine izin verilmemelidir. Ayrıca ülkeyi ithalata zorunlu hale getirecek politikalar yürütülmemelidir. Bu noktada kırmızı et ve uyarılmış gebe düve ihtiyacı ile dahilde işleme adı altında yürütülen süt tozu en kritik ürünlerdir. Türkiye işletmelerin kurulması ve büyümesini kendi rutinine bırakmalı, kırmızı et üretimini artırmak için sığır sayısını artırmanın gerekli olduğunu ama yetmeyeceğini bilerek, koyun ve keçiden sağlanan et üretimini hiç olmazsa bugünkünün iki katına çıkaracak tedbirler almalıdır.

Sığır eti üretimi için etçi anaç ve/veya besi materyali ithal etmenin sürekliliği sağlanabilecek, gerçekçi ve doğru bir yol olmadığı kabul edilmelidir.

Damızlık üretimi her zaman önemli olacaktır. Bir yandan damızlık üretim alt yapısı güçlendirilip geliştirilirken diğer yandan da bu yolla elde edilen ürünlerin ülke içinde ve dışında pazarlanması için çaba harcanmalıdır.

Sektörde entansif işletme sayısının artışına bağlı olarak bilgi kullanımı önem kazanmaktadır. Bu açığı kapatacak teknik elemanlara ve sağlık elemanlarına ihtiyaç vardır. Önümüzdeki birkaç yılda sığır yetiştiriciliği konusunda özellikle yüksek lisans düzeyinde eğitim almış kişilere ihtiyaç daha da belirgin hale gelecektir.

Süt sığırı yatırımcısı uzun dönemleri dikkate alarak yatırım yapmak, işin devamı için de her gün para harcamak durumundadır. Bu nedenle istikrarlı bir piyasa yaratmak sektöre yapılabilecek en önemli katkılardan biri olacaktır.